

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ З МЕТОДИКАМИ
НАВЧАННЯ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕСАТОРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Виконав: здобувач 2-го курсу, групи СО (МЛ) -2 м
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (англійська))
ОП «Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література)»

Зуб Н.С.

Форма навчання: заочна

Науковий керівник: к. пед. наук, ст. викладач Липчанко-Ковачик О.В.

Рецензент: д. філол наук, доцент кафедри філології Ужгородського
національного університету
Гайданка Д.В.

Висновок кафедри про магістерську роботу

Магістерська робота розглянута. Здобувач Зуб Н.С.

допущений до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

«_____» _____ 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	8
1.1. Сутність поняття «комунікативно-компенсаторна компетентність».....	8
1.2. Структура комунікативно-компенсаторної компетентності.....	15
1.3. Шляхи формування навичок комунікативно-компенсаторної компетентності на уроках англійської мови.....	23
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСУ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	35
2.1. Комплекс вправ для формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови	35
2.2. Організація та перебіг методичного експерименту	59
2.3. Аналіз результатів експерименту та їх інтерпретація.....	73
Висновки до розділу 2.....	76
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

В умовах стрімкого реформування та розвитку освіти сучасного суспільства з орієнтацією на європейську інтеграцію, розширення міжкультурних контактів, мобільності, науково-технічних знань, актуалізується потреба в підготовці випускників закладів загальної середньої освіти, здатної до міжособистісного спілкування та взаємодії, здійснення міжкультурної комунікації англійською мовою, як засобом реального спілкування з носіями інших культур.

У контексті задоволення цих потреб перед сучасною школою постає актуальне завдання підвищення якості іншомовної освіти, зокрема, пошуку нових освітніх принципів та підходів до організації освітнього процесу, перебудови змісту, методів, форм і засобів навчання учнів, з метою їх оволодіння англійською мовою, як необхідною умовою успішної соціальної адаптації.

Варто зауважити, що в процесі іншомовного спілкування не завжди вдається уникнути комунікативних невдач, що виникають через недосконале володіння англійською мовою. Успішне спілкування залежить не тільки від бажання вступати в контакт, а й від уміння реалізувати мовленнєвий намір, який залежить від ступеня володіння одиницями мови та вміння вживати їх у конкретних ситуаціях.

Мета навчання іноземної мови учня старшої школи полягає не тільки в тому щоб опанувати навички іншомовної комунікації, а й сформувати комунікативну компетентність, структура якої включає компенсаторні навички та вміння, які дають можливість у процесі іншомовної комунікації знайти вихід із скрутної ситуації. Відтак, розвиток компенсаторних умінь в учнів старшої школи повинен передбачати набуття навичок, які допоможуть їм, у разі потреби, компенсувати брак знань іноземної мови при іншомовному спілкуванні.

У зв'язку з цим володіння комунікативно-компенсаторною компетенцією має велике значення для подолання мовних труднощів та реалізації міжкультурного спілкування.

В останні роки проблема формування компенсаторної (стратегічної) іншомовної компетентності набула особливої актуальності. Окремі аспекти цього питання були висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних учених.

Структура іншомовної комунікативної компетентності була ключовою в роботах таких науковців: Я. Андрейко, О. Волошиної, Н. Гальської, З. Корневої, Ж. Марфіної, М. Рудіної, Т. Чернюк. Прагматичний компонент структури досліджували Т. Дрозд, Т. Маслова, В. Махінов, В. Яцишина.

Проблему ефективного формування вищезазначеного компонента висвітлено в роботах вітчизняних (М. Паласюк, Л. Овчаренко) та зарубіжних науковців (А. Баррон (Barron), М. Хорайх (Choraih), Л. Елізондо (Elizondo), Н. Ідрі (Idri), А. Лоутфі (Loutfi), А. Мансоор (Mansoor)).

За останні десятиріччя науковцями проведена низка досліджень узв'язку з питаннями виникнення компенсаторної (стратегічної) компетентності. Даній проблемі приділили увагу як зарубіжні та вітчизняні лінгводидакти, такі як Р.Оксфорд, Д.Ньюен, Дж.О'Меллі, Г.Каспер, А.Шамо, Г.Стерн, Е.Келлерман, Н.Чичеріна, А.Залевська, М.Кабардова, Н.Білоножко, Г.Ейгер, Р.Плігіна, Р.Мільруда, Г.Александрова Н.Михайлова, Л.Ягеніч.

Дослідженню структури компенсаторної компетентності, компенсаторних стратегій присвячували свої наукові доробки М. Горанська, Г. Каспер, Г. Кузнєцова, П.Миронова, Ю. Молчанова, Т.Олійник, Т. Сухарева, Т. Тимофєєва, Е.Тароне (E.Tarone).

Однак попри активізацію уваги науковців-методистів до проблеми формування комунікативно-компенсаторної компетентності досі не має одностайних поглядів у визначенні самого поняття «компенсаторна (стратегічна) іншомовна компетентність», мало дослідженими залишаються питання формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів

старшої школи, зокрема, визначення підходів та принципів формування комунікативно-компенсаторної компетентності.

Аналіз опрацьованих нами джерел та власний досвід підтвердив актуальність порушеної нами проблеми, недостатню її розробленість у практичному аспекті, необхідність її вирішення, що і зумовило вибір теми магістерської роботи **«Формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови»**.

Об'єкт дослідження - процес формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Предметом дослідження є система вправ для формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Метою роботи є проаналізувати доцільність й експериментально перевірити розроблений комплекс вправ, спрямованих на формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію таких завдань:

- 1) обґрунтувати сутність та проаналізувати структуру комунікативно-компенсаторної компетентності;
- 2) визначити шляхи формування умінь і навичок комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови;
- 3) розробити комплекс вправ, спрямованих на формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.
- 4) експериментально перевірити ефективність та результативність використання комплексу вправ, спрямованих на формування комунікативно-

компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: вивчення й критичний аналіз педагогічної, психологічної, методичної наукової літератури для обґрунтування теоретичних засад і ключових положень; аналіз, систематизація та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду формування комунікативно-компенсаторної компетентності для виявлення актуальних проблем наукового дослідження і визначення його завдань; метод наукового спостереження задля обґрунтування й розробки системи вправ.

Теоретичне значення роботи полягає у розкритті сутності поняття «комунікативно-компенсаторна компетентність», визначені її структури та шляхів формування умінь і навичок комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні комплексу вправ, спрямованих на формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови, які можуть бути використані для розробки методичного забезпечення для уроків англійської мови, навчальних програм та НМК для забезпечення формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови. Окремі положення роботи можуть бути застосовані для написання кваліфікаційних і курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції: Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів (12-13 травня 2022 р., Мукачево, МДУ); на засіданнях кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання Мукачівського державного університету, де виконувалася робота.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних

джерел (54 найменувань, з них 26 – іноземними мовами) і 2 додатків. Повний обсяг роботи – 89 сторінок друкованого тексту. Роботу ілюстровано таблицями.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі здійсненого аналізу науково-методичної літератури в аспекті досліджуваної проблеми, а також шляхом вивчення сучасного стану навчання англійської мови в загальноосвітніх закладах освіти підтверджено доцільність оптимізації процес формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

Найважливішою метою при навчанні іноземної мови є формування ключових компетентностей, основною з яких виступає комунікативна компетентність. Одним із ключових компонентів комунікативної професійної компетенції є компенсаторна (стратегічна) компетентність, що є необхідною і обов'язковою умовою успішної мовної взаємодії.

Стратегія – це процес розробки та реалізації комунікативного завдання, яке ставиться з метою ефективного впливу на адресата. Стратегії іншомовної стратегічної компетентності поділяють на прямі (когнітивні стратегії запам'ятовування, компенсаторні та стратегії досягнення) і непрямі (афективні, соціальні, метакогнітивні та соціально-афективні) в залежності від міри включення до них іноземної мови. У межах однієї стратегії можна виокремити декілька мовленнєвих тактик, що є способами мовленнєвого впливу, сукупністю мовленнєвих засобів і шляхом реалізації стратегії.

Під стратегічною компетентністю розуміють компенсацію у процесі спілкування недостатності знання мови та соціального і мовленнєвого досвіду спілкування іноземною мовою. Стратегічна компетентність включає себе два основних компоненти: приблизну основу дій і дії задля реалізації поставлених завдань. Напрямок розгортання стратегії коригується суб'єктом учіння відповідно до змін, що відбуваються з проблемною ситуацією.

Формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи має відбуватися в процесі оволодіння ними чотирма

основними видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням, говорінням, читанням і письмом.

Формування комунікативно-компенсаторної компетентності в ході навчання аудіювання відбувається в три етапи: виділяється початковий, основний та просунутий етап. Нами запропонована система вправ для аудіювання, яка складається із п'яти підсистем: перша підсистема вправ спрямована на здобуття знань і ознайомлення з видами стратегій, що застосовуються в ході аудіювання; друга націлена на формування навичок аудіювання текстів різних жанрів; третя призначена для розвитку вмінь і містить вправи для розвитку вмінь глобального, детального, пошукового та критичного аудіювання текстів; четверта спрямована на розвиток здібностей учнів; п'ята підсистема вправ безпосередньо націлена на розвиток умінь і навичок застосування стратегій подолання труднощів аудіювання.

У процесі навчання читання в учнів формуються вміння оперувати рецептивними стратегіями (планування, виконання, оцінювання та корекції) та стратегіями смислової компресії. Нами розроблено комплекс вправ, спрямованих на формування комунікативно-компенсаторної компетентності в ході навчання читання. На всіх етапах роботи (дотекстовому, текстовому та післятекстовому) залучаються різні види стратегій (рецептивні, репродуктивні та комунікативні стратегії, а також стратегії смислової компресії).

Формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів під час навчання говоріння відбувається в ході виконання комплексу вправ, спрямованих на розвиток умінь застосовувати прямі та непрямі стратегії в діалогічному мовленні. Комплекс I містить сукупність вправ на застосування прямих стратегій в діалогічному мовленні: вправи для розвитку вмінь застосовувати стратегії запам'ятовування, когнітивні та компенсаторні стратегії. Комплекс II містить сукупність вправ на застосування непрямих стратегій в діалогічному мовленні, а саме: вправи для розвитку вмінь застосовувати мета когнітивні, афективні та соціальні стратегії.

Формування комунікативно-компенсаторної компетентності під час

навчання писемного мовлення найбільш ефективно відбувається в ході навчання учнів письма (особливого виду писемного мовлення, що відбувається на рефлексивно результативному рівні якого є унікальний матеріал – розповідь, нарис, п'єса, вірш). Роботу доцільно проводити в три етапи, які включають початковий етап, етап впровадження та заключний. У ході навчання письма залучаються такі види стратегій: компенсаторна, метакогнітивна та дискурсивна стратегії, які активізують вміння висловлювати думки в писемній формі, забезпечувати змістовну, композиційну, структурну цілісність тексту, перефразувати речення в писемній формі, аналізувати текст, знаходити та виправляти помилки, за короткий час логічно формулювати та конструювати думку в писемній формі і працювати в групах, колективно формулювати думку у писемній формі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою мультимедійних проектів, націлених на формування комунікативно-компенсаторної компетентності учнів старшої школи на уроках англійської мови.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>